

De Boomvalk (*Falco subbuteo*)

Herbert Fontejne

Inleiding

Van de 37 soorten valken die de wereld bevolken zijn er 31 karakteristiek voor de tropische savannen. De tropische savanne kan men het best omschrijven als grasland met verspreid staande loofbomen. In de savannen van Zuid-Amerika, Australië, Afrika en tropisch Azië leven meer stootvogels dan in enig andere zône. Er zijn 112 voor de savanne kenmerkende soorten en 18 soorten die ook in andere gebieden voorkomen. De roofvogelsoorten die in deze zône broeden worden, vooral in Afrika, 's winters aangevuld met een groot aantal soorten uit de gematigde regionen (o.a. Europa). Om de savannen te bereiken moeten deze vogels eerst de ongestuvige woestijngebieden en bossen overtrekken. Zelfs de evenaar vormt voor sommige trekkers, waaronder alle Boomvalken uit Europa, geen barrière op hun tocht naar de overwinteringsgebieden.

Deze valken zoeken in de zomer van het zuidelijk halfrond leefomstandigheden die overeenstemmen met die van hun broedgebied, maar broeden doen ze er niet, al is hun verblijf daar lang genoeg voor. Na een reis van circa 10.000 kilometer bereikt de Boomvalk eindelijk zijn Afrikaanse overwinteringsgebieden die gelegen zijn tussen 10 en 25 graden zuiderbreedte (met name Zambia, Malawi en Zimbabwe). Van november tot maart heerst in de genoemde contreien de regentijd.

De Boomvalk jaagt samen met andere daar overwinterende noordelijke valken -alle Roodpootvalken en Kleine Torenvalken uit de Palearctis- op de na regenbuien uitzwermende vette, vliegende termieten en op sprinkhanen. De *Falco subbuteo* jaagt ook, zij het in bescheiden mate, op leeuweriken, kwikstaarten, piepers en andere kleine vogels. Vooral zwaluwen zijn erg geliefd. De jacht op deze snelle vliegers vindt voornamelijk 's avonds plaats als ze hun gezamenlijke slaapplekken in het riet betrekken. Ook vleermuizen worden soms verschalkt.

Kenmerken

De Boomvalk staat wat formaat betreft met een grootte van 30-36 cm tussen de Gierzwaluw en Slechtvalk. Met de laatste vergeleken is hij klein en slank. Zelfs hoog zwevend in de lucht is de slanke 'sikkel' (spanwijdte 76-82 cm) van de Boomvalk makkelijk te onderscheiden. Deze valk is een ware luchtacro-

baat die eindeloos kan zeilen en zweven. Het lichaam van de vogel is rank en torpedovormig. De poten zijn vrij slank en uitgerust met naaldscherpe klauwen. De grijpbreedte van de klauwen bedraagt 4 tot 4,5 cm en bepaalt tot welk formaat prooien geslagen kunnen worden. De snavel is erg fijngebouwd en voorzien van de valketand, een haak meteen achter de neerwaarts gebogen punt van de bovensnavel. Deze tand past precies in een uitsparing in de ondersnavel en vervult een functie bij het vastgrijpen en doden van een prooi.

De volwassen vogels hebben donker grijsblauwe bovendelen. De kop is donker en voorzien van een kenmerkende smalle zwarte baardstreep, die duidelijk afsteekt tegen het wit van keel en wangen. De witte onderdelen hebben een heel opvallende zwarte lengtestreping en roestrode broek- en onderstaartdekveren. Mannetjes worden gemiddeld 200 gram, de vrouwtjes iets zwaarder: gemiddeld 230 gram. Pas uitgevlogen jonge vogels zijn onmiskenbaar. Deze hebben donkerbruine bovendelen met lichte zomen langs de mantel- en vleugeldekken, waardoor ze zelfs op grote afstand geschud lijken. Naarmate ze ouder worden, slijten al deze zomen steeds meer af. Boven op de kop is de jonge Boomvalk vlekkelig gestreept. De broekveren missen de rossige tint die de adulte vogels zo kenmerkt. Daarnaast zijn de juveniele vogels te herkennen aan de gele, dus niet witte, keel en wangen. Van de jonge vogels komt zo'n 69% in het eerste levensjaar (na het uitvliegen) om. Het sterftecijfer bij volwassen Boomvalken bedraagt gemiddeld 29% per jaar. De oudste Boomvalk, voorzover uit ringgegevens bekend, is 15 jaar geworden.

Jachtwijze en voedsel

De Boomvalk is echt gebouwd voor de jacht boven open gebieden. Met zijn lange, smalle vleugels heeft hij ruimte nodig om snelheid te ontwikkelen. Hij zweeft graag op grote hoogte en spiedt dan rond op zoek naar buit. Zo gauw een prooi wordt waargenomen, gaat het cirkelen over in een vlakke glijvlucht. Naarmate de stootduik steiler wordt, verandert het silhouet in een torpedo. In een suizende vaart en met geheel aangelegde vleugels stort de Boomvalk zich omlaag, richting slachtoffer, met de duimvleugeltjes bijsturend. Veelal wordt het laatste stuk van de stootduik laag over de grond en horizontaal afgelegd waarbij, net als een Sperwer, allerlei dekkingsmogelijkheden worden uitgebuit. De snelheid wordt tijdens het horizontale gedeelte moeiteloos gehandhaafd. Met een snelheid die kan oplopen tot ruim 200 km/uur slaat de valk veelal zijn prooi voordat deze iets in de gaten heeft. De lengte van de duik kan tot vier kilometer oplopen, doch bedraagt meestal 500 tot 2500 meter.

Insekten en vogels vormen het hoofdvoedsel van de Boomvalk. De insekten die hij vangt zijn niet de minste wat wendbaarheid en snelheid betreft: bliksemsnelle, allesziende libellen, zelf roofridders onder de vliegende insekten worden veelvuldig bemachtigd. Evenmin zijn het onder de vogels de gemakkelijkst te vangen soorten waarop deze valk jacht maakt: flitsende, op topsnelheid vliegende Gierzwaluwen staan geregeld op het menu. Zoogdieren als muizen en woelmuizen, toch het hoofdvoedsel van veel roofvogels, worden slechts bij uitzondering geslagen. Daarentegen jaagt hij op vleermuizen in hun onberekenbare, snelle vlucht. Dit is zo maar een greep uit de enorm lange menukaart van de Falco subbuteo. Moeiteloos kan men met zijn prooien een hele bladzijde vullen.

Habitat

De Boomvalk is behalve een regelmatige bewoner van beboste zandgronden ook thuis in moerasgebieden met opgaande bossen. Deze vogel verblijft eveneens in stadsparken en zelfs op oude kerkhoven. Men kan de Boomvalk, kortom, overal vinden waar het zonnig en warm is, waar zich veel grote insekten en kleine vogels ophouden en waar hij bovendien vrij spel heeft om zijn jacht in het luchtruim uit te oefenen.

Bedreiging

In veel gebieden valt een zekere achteruitgang in de stand van de Boomvalk te bespeuren. Dit is hoofdzakelijk te wijten aan een verandering van ons milieu. In andere streken schijnen de aantallen weer vrij stabiel te zijn. Een bedreiging door het gebruik van biociden komt momenteel gelukkig nauwelijks voor. Toch kan niet uitgesloten worden dat, in de toekomst, de reeds opgesomde factoren een toenemende bedreiging kunnen gaan vormen, vooral in samenhang met een vermindering van het voedselaanbod (bijv. geringere aantallen kleine vogels en insekten).

De Boomvalk in Nederland

Ondanks enkele waarnemingen in maart komt de voorjaarstrek eerst in april goed op gang. De hoge presentie van de soort in mei wordt veroorzaakt door een combinatie van maximale doortrek en een hoge trefkans op de broedplaatsen door de rumoerige wijze waarop paarvorming plaatsvindt. Meestal arriveren de mannetjes het eerst op de broedplaatsen. De vrouwtjes, die wat later op de plaats van bestemming aankomen, worden dan het hof gemaakt. Deze hofmakerij geschiedt op een manier die helemaal

bij Boomvalken past. Ze voeren namelijk allerlei vliegkunstige capriolen boven de toekomstige nestplaats uit. Dit gebeurt zelfs zo opvallend dat gerust van stuntvliegen gesproken kan worden. Na het kli-kli-kli-geroep vliegen de partners naar grote hoogten en naderen elkander daar om rond te cirkelen. Er worden duikvluchten gemaakt met loopings en op de rug verder vliegen. Het vrouwtje krijgt daarbij door het mannetje een prooi overhandigd.

In juni en juli zijn de aantallen Boomvalken in Nederland stabiel. De najaarstrek begint in augustus en loopt door tot half oktober.

De Boomvalk broedt overal in ons land met uitzondering van het noorden van Groningen en Friesland, de Flevopolders en plaatselijk in Zuid-Holland en Zeeland. In onze regio kunt u ze vooral in de duinen aantreffen, maar ook wel jgend boven stedelijk gebied of in de polder. Wanneer binnenkort de jongen zijn uitgevlogen, is het zeker aan te bevelen eens naar deze fraaie vogels te kijken als deze aan het jagen zijn en voedsel aan de jongen geven.

Literatuur

- Bijlsma, R., 1980. De Boomvalk. Kosmos, Utrecht.
- Brown, L., 1977. Roofvogels. Gaade, Amerongen.
- Mebs, T., 1991. Roofvogels van Europa. Tirion, Baarn.
- Opdam, P., 1985. Roofvogels in ons landschap. Het Spectrum, Utrecht.
- SOVON, 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.
- Stolk, A. e.a., 1982. Vogels natuurlijk. Kopub, Ridderkerk.
- Voous, K.H. e.a., 1986. Roofvogels en uilen van Europa. Brill/Backhuys, Leiden.